

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Tertiam Partem Summæ Theologiæ. Cum Commentariis
Reuerendiss. D. Thomæ de Vio Caietani Cardinalis S. Sixti, Et Opvscvlis
Eivsdem In tres Tomos distinctis

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

4. De Valore orationum dictarum ab audientibus Missam in die festo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72797](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72797)

petentem hñe maiorem deuotionem in triginta & merito, quia maior honor exhibetur Deo in plurib; q̄ in vna ceteris parib;.) ideo qui promittit dicere, triginta, tenetur dicere triginta. Et hæc de hac q̄one dicta sufficiant. Romæ, 1510. die 1. Dec.

TRACTATUS QUARTVS.

De valore orationum dictarum ab audientibus Missam in die festo, vnica quæstione contentus.

Num ad Canonicas horas obligatus, aliquam earum infra Missam exoluens ad quam ex die festo obligatur, satisfaciat utique.

Varitur, an obligatus ad canonicas horas exoluens earum aliquam infra Missam ad quam in die festo obligatur, satisfaciat utriusque. Vñ nanque q̄ non primò ex numero cultus, quia cultus Missæ distinguitur contra cultum horarum canonicarum. Nam sicut tenetur quis ad primam & tertiam, vt duos cultus, ita tenetur ad Missam, & horas vt diuersos cultus, ac per hoc sicut non potest simul duas horas exoluere, ita nec Missam & horam. Et confirmatur, quia homo tenetur interesse Missæ attentè, sicut tenetur exoluere horas attentè. Cuius signū est, q̄ si quis ex proposito per notabilem partem Missæ non curaret attendere secundum suum modum, sed mentem ad alia diuerteret, non satisfaceret præcepto de missa, quia non diceretur interesse Missæ plūquam dormiens.

Secundo ex tempore, quia sicut ecclesia totum diem festum determinauit ad cultum Dei per celsationem a seruilibus, ita partem temporis, scilicet qua Missa celebratur, determinasse videtur ad cultum Dei postitium, ac per hoc non licet occupare Missæ tempus ad quemcunq; alium cultum propriū exigentem tempus, vt est qualibet canonica hora.

In oppositum autem est, quia obligationes istæ sunt de compossibilibus simul, quia Missa exigit solam præsentiam, & hora exigit quòd attente dicatur, constat autem, q̄ vtrunq; potest simul fieri. Quod autem ad Missam sufficiat præsentia, patet ex eo, q̄ aliter tam surdus & cæcus, quam multitudo maxima vni præsens Missæ, & vbi sacerdos submisit dicit (vt in Germania) non satisfaceret præsens Missæ, quod falsum reputatur.

Præterea in huiusmodi Missa, præsentibus licitum est orationes vocales priuatas dicere, saltem quum sacerdos non auditur, iuncta penitentia est, quam quis non possit dicere, vt priuatam orationem: ergo pari ratione vtrunq; licet. Et confirmatur, quia duob; dicentibus Missam, Tertiam, aut Psalmos penitentiales, altero pro debito hore, seu penitentię, altero ex sua deuotione, & vtroq; pari attentione dicente, aut neuter minuit debitum Missæ, & hñ intentum, aut vterque violauit debitum Missæ, quod omnes negant, aut alter tñ, qui debitor erat horæ, aut penitentię, & tunc nisi voluntariè hoc dicatur, oportet reddere rationē dñæ, quū conueniant ambo in oratione dicta, & illius quantitate, & in attentione. Si dicatur, quod quia differunt in rōne debiti, quia alter debet, alter nō, ideo ille non satisfaciunt, & iste sic, hæc dñia nihil facit ad propositum, quia ratio debiti per accidens se habet ad impediendum, vel non impediendū cultū Missæ. Si enim huiusmodi oratio impedit cultum Missæ, ita impedit, si sponte, quàm si ex debito dicatur, & si non impedit ita potest solui ex debito

A sicut sponte: tota enim ratio illiciti si est, pendet ex hoc, quòd vnum impedit seu tollit aliud tanquam sibi impossibile.

Præterea, quum de hoc sint contrariæ opiniones, & contingit aliquem de facto exoluere infra Missam in festo horam, aut penitentiam, si non licet erit iste reus omissionis aut missæ (& sic errauit irreparabiliter) aut tot horarum, & sic commisit tot peccata mortalia omissionis, quod est durum. Et propterea, quæ est maior ratio, quòd sit reus omissionis horarum, quàm Missarum aut ecōuerso, quum alterum impederit.

Ad euidētiam huius quæstionis primo præmittendum est, quid sub præcepto cultus Missæ comprehenditur quantum ad populum. Secundo declarandum est in quo stat difficultas. Tertio respondendum quæsitō.

Quo ad primū, quia Missa principaliter importat sacrificium, & secundario doctrinā (vnde pars doctrinalis vocatur Missa catechumenorum, puta q̄ ad eruditionē ordinatur, sacrificiū vero vocatur Missa sine additione aliqua) ideo sicut ministris precipitur, vt sacrificiū offerat: ita populo precipitur, t̄ intersit corpore, & mente. Si enim sola corporalis præsentia sufficeret, posset quis se præsentem sacrificio facere, & voluntarie dormire, & rursus posset mentem ad quicquid; voluntarie diuertere: quorum vtrunq; est absurdū. Præceptum enim ecclesiæ hominibus factum de interessendo sacrificio, intelligendum est more humano, vt. scilicet intersint vt rōnales. Ita q̄ sicut clericis præceptum de horis canonicis dicendis obligat, vt dicant ore, & mēte, hoc est propositum, seu aīo vacandi Deo, quia precipitur cultus diuinus homini, vt homo, hoc est, vt rationali: non colit aut̄ ratione vtens, qui aīum ad alia spōte diuertit (quia ratio ipsa dicitur oppositum) ita populus ex hoc, quod obligatur ad Missæ cultum, interessendū tenetur corpore, & mente interesse: hoc est cum animo vacandi Deo: quantum Deus dederit.

D Est aut̄ in missæ cultu inter sacerdotem, & populum conuenientia, & differentia. Conueniunt siquidem duob; scilicet in attentione, & materia. scilicet Missa: nam vterq; tenetur attendere Missæ, & de sacerdote quidem clarū est. De populo autem vltra dicta, declaratur ex quatuor. Primo ex eo, quòd ipsi dicitur, Orate fratres, &c. vbi mandatur petitio, vt pateat. scilicet sacrificij acceptationem. Secundo ex eo, quod eidē dicitur, Sursum corda: vbi indicitur oratio: hoc est mentis eleuatio ad instans sacrificium. Tertio, ex eo, quod idem dicitur, Gratias agamus, &c. vbi inuitatur ad gratiarum actionem. Quarto ex eo, quòd institutio Missæ habet, vt populus & audiat, quæ doctrinæ sunt, & dicat quæ laudis sunt: ad populum enim (iuxta Patrū instituta) spectat hymnū cantare. Sanctus, Sanctus, &c. dum sacerdos agit sacra mysteria. Cōis est igitur vtriq; attentio ad Missam. Sed differunt in exteriori occupatione, quia sacerdos est exteriori operatione occupat⁹ circa Missam tam dicendo quam faciendo: populus autē secluso auditu eorum, quæ alte dicuntur, cum intelligitur, ab exteriori occupatione vacat, & in sola attentione ad Missam relinquitur. Et quū imperfectorū (qui sola mente circa Missam occupati nō sufficiunt) magna est multitudo, inde fit, vt licite populus aliquā vocalem orationem, dū sacerdos diuina facit, aut secreto dicit, & pari ratione dum alte dicit, si non intelliguntur, q̄ dicuntur, assumat ad excitandam, aut conservandam mentē attentā, seu vacantem Deo durante sacrificij tempore. Hęc

Opus. Caiet. O 4 enim

enim in adminiculo humanæ imperfectionis ad vacandum mente tanto sacrificio: fieri pie intelligitur: melius enim, imo recta via esset ut sola mente aut quasi sola mente circa tantum sacrificiū occuparentur præsentēs, petendo ut sacrificium gratum sit pro Ecclesia, pro se, pro defunctis, &c. gratias agēdo Deo de tanto beneficio passionis Christi & præsentia ibi, &c. Nec propterea laqueum iniijcimus animabus: quoniam sicut clericus obligatus ad horas & sacerdos celebrans, si præter intentionem euagatur, excusatur ab intentione: ita & populus: satisfit enim huic præcepto ex proposito, quo quilibet vadit ad Missam, ut satis faciat quod Ecclesia ordinavit, dummodo voluntarie postea non ponat obicem, diuertendo aduertenter mentem ad alia notabiliter: quia modicum pro nihilo reputatur. Hæc de primo.

Quo ad secundum difficultas consurgit ex eo, quod hinc licitum est populo assumere quacūque orationem ad habendam mentem Deo vacantem tempore sacrificij: ac per hoc non prohibetur ad hoc assumere orationem votiuam, aut poenitentialem, aut etiam horam canonicam: quum nihil horum habeat aliquid in se repugnans ad finem, ad quem assumitur: imo quodlibet horum ad sacrificium Missæ optime ordinatur. Inde autē obstat, quoniā si sic fieret, ex duobus cultibus debitis non solueretur nisi vnus tam quo ad attentionem, quam quo ad tempus: nam, quum in Missa dicuntur Psalmi poenitentiales, licet dicatur Missa & dicantur Psalmi: vnica tamen attentio est, qua quis attendit Missæ & Psalmis: & similiter vnicum tempus est, quo persoluitur vtrunque: quum tamen duo disparati cultus (quales sunt propositi) exposcant suas duas attentiones (sicut quælibet duæ disparatæ materiæ exigunt suas disparatas formas) & similiter exigant duo sua tempora. Vnde fraus committi videtur quo ad numerum cultus, secundum attentionē & tempus, ex duabus debitis attentionibus persoluendo vnā, & ex duobus temporibus soluendo vnum. Hæc de secundo.

Quo ad tertium duo occurrunt pro responsione ad præsitum dicenda. primum est. Nō licet in Missa præcepta dicere orationes aliās præceptas. Probat, tum quia disparati cultus debiti sunt in sua disparatione exoluendi, alioquin non suauiter exoluantur. Tum quia oppositum faciēdo interuenit confusio attentionum & temporum dum duæ attentiones confunduntur in vnā, & duo tempora in vnum. Tum quia minus soluitur, quoniam pro duabus attentionibus soluitur vna, & pro duobus temporibus dicatur Deo vnum. Tum quo ad horas, quia priuata auctoritate non licet vnum publicum cultum subordinare alteri publico cultui disparato: quod tamen fieret si vna hora canonica diceretur infra Missam: quia assumeretur ad habendam mentem vacantem Deo tempore sacrificij. Et sic verificatur opinio tenens, quod non possunt hæc infra missam præcepta dici. Non tamē per hæc intelligat, quin dum cantatur Kyrie, possit licite sacerdos lectis legendis dicere horas canonicas: quoniā tunc non tam Missa quam missæ solemnitas agitur: & ipse nihil omittit Missæ, sed est tempus, & per accidens vacans, & idem est iudicium de ministris & aliis in choro, qui gradualis lecto, dum cantantur, horam persolunt residuam.

Secundum est. Si infra præceptam Missam aliqua oratio aliās præcepta dicatur, utriusque satisficit, quantum minus bene, ut dictum est. Et loquor quando

secreta dicuntur, vel quando sacerdos nō auditur, aut non intelligitur. Et similiter loquor de satisficere, quantum ad uitādum peccatum mortale omisionis vtriusque, non autem quantum ad meritū: quia nullus peccando venialiter, meretur vitā æternam. Et propterea si peccatum est dicere hæc infra præceptam missam, tollitur meritū, quod habet per talem actum, si recte fieret. Hanc itaque conclusionem non pono, eo quod illius rationem affirmatiuam videam, sed quia non video vnde sit falsa: ut patet discurrendo per singula. Rationes enim quæ inferunt præcedentem conclusionē, quamuis sufficere videantur ad concludendum esse illicitū exolueri vtrunque debitum simul, non tamē sufficiunt ad concludendum, non valere solutionem utriusque si de facto fiat. Quod enim multa debita ex diuersis præceptis possint simul, & unico actu Deo exolui, non est dubium: nam si quis uouisset exponere se martyrio, & antequā implendi uotum tempus transeat, occurrit casus, in quo quis ex præcepto confitēda fidei tenetur exponere se martyrio, non est dubium, quod exponens se satisficit & præcepto uoti reddēdi, & præcepto Christi de martyrio, & præcepto de satisfactione pro peccatis commissis. Potissima igitur ratio in oppositū est, quia disparati debiti, cultus non exoluantur ut sunt (ut si diuersi & disparati sunt) si simul exoluantur. Sed hæc recipit distinctionē: quā disparati cultus sunt duplices. Quidam, quorum materiæ sunt simul in eō possibilis, ut duæ horæ canonice, & similes quorūdam, vterque exigit occupationem exteriorem, & hos oportet disparatos solui ut sunt. Quidā uerō quorum materiæ simul cōpossibiles, quia alter non requirit occupationem exteriorem: & possunt utroque modo exolui, & disparatē, & simul subordinando vnum alteri. Et tunc licet non exoluantur, ut sunt totaliter disparati, exoluitur tamen disparata materia, quia vtraque materia, Missæ, & poenitentialis oratio, exoluitur. Et hoc sufficit, quia nullibi hoc præceptum inuenitur ut non valeant, nisi exoluantur, ut totaliter disparati. Et sic quando populus nō occupatur exterius circa Missam, potest orationē poenitentialem vel uoti uam assumere ad mētem Deo vacantem habendam tempore sacrificij, sicut potest quancūque aliam assumere, & sic cultui utriusque facit satis. Quod uerō de duabus attentionibus & temporibus obstat apparet, euadit ex eo quod licet præceptum sit, quod quilibet cultus exoluitur attentē, nō tamen inuenitur præceptum, quod oēs duo cultus duabus attentionibus exoluantur. Et prope si duo cultus possunt sub vnica attentione exolui, nulla conuincitur præcepti transgressio: fat enim est, quod quilibet exoluitur attentē. Et idem dicitur de duobus temporibus, nullum enim inuenitur præceptum de duobus temporibus: propterea si multi possunt sub eodem exolui tempore, nullum præceptum violatur. Et similiter dicitur, quod licet minus quantum ad numerum attentionum & temporum exoluat, non tamen hōi minoratio destruit valorem cultuum debitorum. Et similiter licet male faciat aliquis subordinando priuata auctoritate horā canonicam Missæ, non tamen propterea euacuat alterū cultum. Et sic verificatur altera opinio.

Vnde patet responsio ad primum argumentū. Conceditur enim, quod peccatum est simul hæc exolueri: si tamen fiat, valet.

Et idem dicitur ad secundum, addendo quod non est simile præceptum de festo præcepto de Missa: quia illud datur directē de tempore, & ideo tempus oportet

ter in illo precipue considerare: in quo tamen licet dicere votiuas & penitentiales orationes, quia tempus festiuu habet interminatam materiam positiuam, in qua homo occupari debet: & libertati Christianae relinquitur, in quo sancto opere, siue alias debito, siue non, quis se in festo occupet. Itud uero datur directe de cultu Missae, & tempus missam mensurans per accidens respicitur: Si enim tempus Missae per se praecipitur, quum hcat materia determinata, scilicet Missam, non satisfieret utrique cultui, quia non satisfieret utrique tempori, ut patet.

Rationes autem ad alteram partem allate non concludunt, quod liceat utrumque simul exoluere. Prima enim soluitur, quia suauius exolutio exigit duas disparatas attentiones in duobus disparatis cultibus. Missa enim exigit solam praesentiam, sed non solius corporis, sed etiam mentis: ut declaratum est.

Ad secundam dicitur, quod non est par ratio, quia hic sunt duo cultus disparati debiti, ut sunt, non sic autem est in spontaneis orationibus. Et per hoc respondetur ad confirmationem. Et quum instatur, quia ratio debiti est per accidens ad impediendum, respondetur, quod non ideo illicitum interuenit in hoc casu, quia unus impedit alium, sed quia unum occupat attentionem & tempus & suauitatem alterius, quod per se foritur, ex hoc, quod uterque est de bitus seorsum suauiter.

Ad ultimum dicitur, quod non interuenit mortale peccatum, & si reatus omissionis esset, omisa esset oratio assumpta, quia principale, quod est Missa, intelligeretur non uiolari per adiunctam orationem alias debitam, quia ad vacandum Deo sacrificii tempore assumpta intelligitur.

TRACTATUS QUINTVS DE Praecepto eleemosynae ad mentem S. Thomae, in sex capita diuisus.

S Y M M A R I V M.

- 1 Operis ratio ac intentio, atque falsae quorundam opinionis super mentem diui Thomae circa necessitatem largitionis eleemosynarum relatio & possibilis origo.
- 2 Quam falsa fuerit aestimatio eorum qui imponunt D. Th. quod negauerit necessitatem eleemosynae.
- 3 Verborum D. Th. ex quibus reprobat opinio pullauit explanatio.
- 4 Quorundam obiectionum solutio ponitur, quae falsam sententiam D. Th. impostam confirmare uidebantur.
- 5 solutio obiectionum in primo capite positarum pro fundamento illius falsae opinionis.
- 6 Expositio opinionis S. Thomae ex sanctorum, & illustrum uirorum auctoritate confirmatio.

C A P V T I.

Operis ratio ac intentio, atque falsae quorundam opinionis super mentem diui Thomae, circa eleemosynarum largitionis necessitatem relatio & possibilis origo.

Haritas Christi urget me, ut propter fratres meos & proximos meos loquar pacem: hoc est, ordinis tranquillitatem in eleemosynarum largitione necessario seruandam intuitus: siquidem sunt quorundam scripta minus bene doctrinam sancti Thomae intelligentium multos facile piclitari. Et quamuis omnis quaestio de peccato mortali, periculo sam habeat a uero deuiatione, & ea maxime timenda ac cauenda sit a ueritate declinatio, qua latiori quis se credit uicij: tum quia prouisi sunt sen-

sus hominis ad assensum praebendum his, quae libenter sequuntur: tum quia facile est uiam latam ingredi quum multorum sit, & peccati expers uix esse potest: in hac specialiter quaestione tanto maius imminet periculum, quanto ultra praedictas causas uiri celebres, quorum consilio confessores regunt, sanctum Thomam docuisse id quod in re hac falsum esse ostenditur, asserunt. Sane Abbas Siculus in iure Canonico doctor famosus super secundo Decretalium de inreirando cap. si uero. & frater antoninus archiepiscopus Florentinus ueteribus Christiani gregis pastoribus non minor, in secunda parte suae Summae titulo primo, c. 14. de inhumanitate scilicet & quidam frater ordinis Minorum qui Summam fecit Rosellam nomine, in de eleemosyna, & mutuo: non malitia, sed minus perspicaci intellectu in hac re ducti imponunt sancto doctore ex secunda secunde, q. 3. 2. erroneam & procul ab humanis finibus opinionem circa eleemosynarum largitionis necessitatem. Aiunt, quod, secundum S. Thomam ibidem homo tenetur de necessitate salutis facere eleemosynam, nisi concurrentibus his duabus conditionibus simul, scilicet quod dans habeat aliquid superfluum, nedum naturae, id est uitae, sed personae, id est decentiae status, tam sibi, quam suis (quorum scilicet ei cura incumbit) & quod appareat pauper patiens extremam necessitatem, alias licet bene faciat quis eleemosynam faciendo, non tamen tenetur.

Concipere autem poterunt hunc sensum ex sacro doctore propter duo. Primo ex eo, quod art. 5. 32. q. vbi disputat, an dare eleemosynam sit sub praecocepto, in corpore articuli determinans hanc quaestionem, dicit haec uerba: Quia praecocepta dantur de actibus uirtutum, necesse est, quod hoc modo donum eleemosynae cadat sub praecocepto, secundum quod actus est de necessitate uirtutis: scilicet secundum quod recta ratio dantis requirit, scilicet in quam est aliquid considerandum ex parte dantis, & aliquid ex parte eius, cui est eleemosyna danda. Deinde subdit, quae sunt ista consideranda, & dicit, quod sunt superfluitas, non solum naturae, sed personae ex parte dantis, & extrema necessitas ex parte pauperis, & subdit deinde, alias autem eleemosynas dare est in consilio.

Ex his enim uidetur haberi, quod ad hoc quod eleemosyna cadat sub praecocepto, oportet simul concurrere aliquid ex parte dantis, scilicet superfluitatem, & aliquid ex parte recipientis, scilicet extremam necessitatem. Secundo, ex eo quod in sequenti articulo determinando dicit, quod quando occurrit extrema necessitatis alicuius priuatae personae, uel etiam aliqua magna necessitas reipublice, laudabiliter aliquis permittit id, quod ad decentiam sui status pertinere uideretur, ut maior necessitati subueniret. In his enim uerbis expresse dicit, quod concurrente altero praedictorum tantum, scilicet extrema necessitate alicuius, non habens de superfluo persona, id est decentie status sui laudabiliter eleemosynam facit. Quod si laudabiliter, igitur non de praecocepto, sed de consilio est eleemosynam dare, nisi utraque supra dicta conditio concurrat. Confirmatur hoc: quia ante haec uerba loquens de necessario personae permittit haec uerba: De homini ergo dare eleemosynam est bonum, & non cadit sub praecocepto, sed sub consilio. Haec ille.

C A P V T II.

Quam falsa fuerit eorum aestimatio, qui imponunt D. Th. quod negauerit largitionis eleemosynarum necessitatem.

Quod autem praedicta expositio non sit secundum mentem & doctrinam S. Thomae liquet primo ex eo, quod S. Th. in 4. sen. distus. q. 2. ar. 1. q. 4. ex-